

מגע פיזי בין בני זוג נשואים הערות למאמרו של הרב יצחק רונס*

לכבוד העורך,

הרב יצחק רונס במאמרו, מנסה להתיר באופן גורף לבני זוג נשואים לקיים מגע פיזי הכולל בתוכו הוצאת זרע גם ללא קיום חיי אישות.

יפה עשה העורך (שם עמ' 140), שסייג ביותר את מסקנת המאמר והגביל אותו למקרים חריגים ביותר. אמנם מעבר לכך, מצאתי במאמרו של הרב רונס כמה טעויות ואי דיוקים בהבאת מקורותיו, ולכן אני מרגיש חובה להעיר על דבריו, על מנת להראות את הקושי הקיים בחלק מהדיוקים שלו: המהלך הלוגי של דברי הרב רונס מתבסס על העקרונות הבאים:

עיקרון ראשון: יש ראשונים שהתירו ביאה שלא כדרכה הכוללת הוצאת זרע באקראי (תירוצו השני של ר"י בעל התוספות וההולכים בעקבותיו).

עיקרון שני: ביאה שלא כדרכה היא לא דווקא, אלא כל ביאה דרך אברים דינה כביאה שלא כדרכה.

עיקרון שלישי: גם משמעות המונח אקראי אין עיקרה הצד האקראי, אלא כל שאין המטרה למנוע הריון אלא מטרה אחרת, יש להתיר את המעשה, ומילוי תאוותו נחשב למטרה שכזו¹.

לענ"ד, ההוכחות שהביא הרב רונס לכל אחת מהטענות הנ"ל אינן מבוססות דיין, ואבאר דבריי:

1. אכן, ראשונים רבים סוברים כתירוצו השני של ר"י. אולם חשוב לזכור שבאופן כללי איננו פוסקים על פי ראשונים, אלא על פי דברי השולחן ערוך, הרמ"א ונושאי כליהם שמפיהם אנו חיים. כפי שהביא הרב רונס עצמו (שם, הערה 13), מרן הבית יוסף עצמו כתב בפירוש שאין להסתמך על היתרו של הר"י. הרמ"א עצמו (אה"ע כה, ב) אמנם הביא את שתי הדעות – האחת שמתירה את הביאה ללא הוצאת זרע, והשניה שמתירה הוצאת זרע באקראי, אולם גם הוא סיים את דבריו בהמלצה מעשית שלא לנהוג כן².

בעניין זה הביא הרב רונס (עמ' 134) את דברי הרמב"ם ממנו משתמע איסור, והעיר שגירסא זה אינה מוסכמת. על שיטת הרמב"ם וגירסתו

* הרב יצחק רונס, "מגע פיזי בין בני זוג נשואים", **אסיא** צז-צח, (אייר תשע"ה) עמ' 134-140.

1. חשוב לציין, שרק אם מתקיימים כל שלושת העקרונות במצטבר, יש מקום להתיר אותו הוא מבקש להחיל, ומספיק שאחד העקרונות הללו איננו מבוסס דיין, על מנת לסתור את כל ההיתר.

2. בעניין זה יש גם לדון על כללי הפסיקה של הרמ"א, האם גם בהם יש לומר שסתם וי"א, הלכה כסתם (ולפי זה הכריע כשיטה האוסרת הוצאת זרע), ואכמ"ל.

הארכתי במאמרי "דעת הרמב"ם בביאה שלא כדרכה" (אסיא שם, עמ' 149-141), שם הראיתי באופן קרוב לוודאי, שדעת הרמב"ם היא לאסור באופן מוחלט הוצאת זרע מחוץ לגוף האישה. הרוצה להרחיב בעניין זה יעיין שם. כאן רק ארחיב את הדיבור על דברי הרב רונס (הערות 7,1), ולפיהם חלק מהראשונים כדוגמת הר"ן מסנהדרין לא גרסו בדברי הרמב"ם את איסור הוצאת הזרע לבטלה בביאה שלא כדרכה.

מלבד העובדה שהרב רונס לא הביא אף ראשון אחר מלבד הר"ן (במאמרי הנ"ל הובאו ראשונים רבים שגרסו ברמב"ם את האיסור להוציא זרע לבטלה ללא יוצא מן הכלל)³, אף הבאתו את הר"ן בסנהדרין כמקור להוכחה שגירסתו הייתה שונה, בטעות יסודה. במאמרי הנ"ל, כבר ציינתי לר"ן בנדרים (כ ע"ב), שכתב במפורש על היתר הביאה שלא כדרכה: "וכתב הרמב"ם ז"ל בפרק כ"א מהא"ב (הלכ' ט) ובלבד שלא יוציא שז"ל".

מעתה עלינו לראות את דבריו בסנהדרין (נח ע"ב). ואלו הם דברי הר"ן המלאים שם:

"ובתוספות ז"ל אמרו שהוא היתר גמור בכל מקום שאינו מכין להשחתת זרע ולא יוציאוהו לבטלה. וכן הם דברי הרמב"ם ז"ל בפר' כ"א מה' איסורי ביאה".

הרב רונס הבין בפשיטות שהכוונה בר"ן היא לתירוץ השני של התוספות, שהתיר הוצאת זרע באקראי בביאה שלא כדרכה⁴. כך גם היה נראה לומר לו הר"ן היה כותב רק את המילים: "מכוון להשחית זרע", שבכוונה תליא מילתא. אולם לר"ן בדבריו שני ביטויים נוספים, המקשים מאוד על הבנה זו. האחד הוא: "ולא יוציאוהו לבטלה". ביטוי זה נותן מקום רב יותר להבנה שאין כאן כלל הוצאה של זרע. אמנם היה מקום לומר שכשאינן מטרת האדם להוציא זרע לבטלה אלא לתאוות תשמיש אין זו הוצאה לבטלה, אך לפי פירוש זה עיקר הדברים חסר מן הספר: מדוע אין כאן השחתת זרע. התוספות בתירוץ השני הסבירו זאת, ואילו הר"ן (אם נאמר שהתכוון לתירוץ השני של התוספות) התעלם מכך כליל. בנוסף לכך

3. הרב רונס הביא אמנם בהערה 7 משם החיד"א בספרו **ברכי יוסף** (או"ל רמ, ה), שכן משמע קצת גם מחידושי רבנו יונה לסנהדרין כת"י. חבל רק שהרב רונס לא בדק בספר עצמו (שהודפס לראשונה בשנת תקס"א בתוך הספר **סם חיים**), שם מפורשת הגירסא ברמב"ם: ובלבד שלא יוציא שכבת זרע (אמנם יש מקום לומר שגם זו תוספת על פי הגירסא "המאוחרת", אך קשה לומר זאת, שכן בחידושים שם מובאת הגירסא המלאה הכוללת היתר לביאה דרך אברים, ומוכח שזו גירסא מקורית של המחבר, ולא שינוי על פי הדפוסים שהיו מצויים בעת ההדפסה). במאמר מוסגר רק נציין שאותם חידושים המיוחסים לרבינו יונה, אינם שלו ולא נכתבו על ידו (ראה בהקדמת העורך למה' ויינרב, תשס"ו).

4. אמנם התוספות בסנהדרין שם הביאו רק תירוץ זה, אך פשוט שדברי הר"ן אינם מבוססים על דברי התוספות בסנהדרין, שכן התוספות שם לא הזכירו אף אחד מהביטויים המובאים בר"ן, והם מופיעים בתוספות במקומות אחרים בהם נמצאים שני תירוצי התוספות.

הר"ן כתב על כך את המילים: "היתר גמור". התוספות בתירוצם השני כתבו במפורש שאין כאן היתר גמור אלא רק היתר אקראי, זאת לעומת התירוצן הראשון של התוספות שלא הגביל את ההיתר כל עוד אין השחתת זרע. ממילא, סביר יותר להניח שהר"ן בדבריו שם התכוון לתירוצן הראשון של התוספות המתיר ביאה שלא כדרכה ואוסר הוצאת זרע, ואלו הם בדיוק דברי הרמב"ם לפי הגירסא שלנו. גם אם נאמר שדברי הר"ן שם מסופקים, הרי נלמד סתום (סנהדרין) ממפורש (נדרים) מה הייתה כוונתו של הר"ן⁵.

2. לאחר מכן (עמ' 135) דייק הרב רונס שההיתר איננו רק בביאה שלא כדרכה, אלא אף בביאה דרך איברים, והביא (בהערה 2) כסמך את דברי הדרישה (אה"ע סי' כג וסי' כה). הוא אמנם ציין שיש חולקים בדבר, ואף הבהיר את צדדי המחלוקת, אך הרושם הכללי של דבריו הוא לצדד בגישה שאינה מחלקת בין ביאה שלא כדרכה לביאה דרך איברים.

הרב רונס כתב שם (בהערה 4), שכמה ראשונים ואחרונים הקלו בכך, שהרי היה מנהג לחכות עם עצם בעילת המצווה כמה ימים, ובינתיים לנהוג בקרבות אחרות, והמחברים השונים לא הסתייגו ממנהג זה.

אמנם הרב רונס עצמו סייג דבריו בכך שכנראה זו הסיבה שהש"ך (סי' קצב ס"ק יא) כתב שיש במנהג איסור ונכון לבטלו, ולכך יש להוסיף גם את הרמ"א בסי' קצג שהסתייג מ"לשחוק בתינוקות" (במובן של כלה אחרי הנישואים), כנראה גם עקב חשש הוצאת זרע לבטלה. אך מלבד זאת, בתשובת המהר"ם מינץ שהובאה (סי' מט) כמקור להיתר שבשתיקה, נכתב במפורש: "כיון דלא בא הזרע במקום הראוי להזרע, הוי כאלו הטיל על העצים ועל האבנים". האם כוונתו לתת היתר כשהוא משתמש בניסוח כזה? גם בהבאת הדברים משו"ת יד הלוי (סי' כ) יש הטעיה בדברי הרב רונס. הרב רונס כתב שהוא מסתמך על דברי המהר"ם מינץ ומצרף לכך שיש אפשרות בדרך רחוקה להיכנס להיריון. המעיין בדבריו יראה שהם הפוכים: יש אפשרות להיכנס להיריון ולכן זה מותר, ויש להסביר כך גם את דברי המהר"ם מינץ (אף שאפשרות זו רחוקה, כיוון שאין כאן פסיק רישא של השחתת זרע הדבר מותר). בסיום דבריו כתב יד הלוי בצורה ברורה שהשחתת זרע ממש אסורה.

בהמשך דן הרב רונס בצורה מפורטת בדברי התוספות, ומציב (עמ' 138) זו לעומת זו שתי גישות: האחת של האגרות משה והנצי"ב שההיתר מוגבל

5. אמנם הרב רונס הביא מהחיד"א בברכי יוסף שם שהבין כדבריו, אולם אף אם נאמר כן (החיד"א לא כתב בצורה ודאית, אלא רק "משמע"), החיד"א התעלם מדברי הר"ן בנדרים. חשוב לציין, שבעוד שזיהוי מחברו של פירוש הר"ן לנדרים איננו מוטל בספק, על ייחוס החידושים לסנהדרין לר"ן יצאו עוררים (ראה בחידושים עצמם ל א, שהביא מחבר הפירוש שהר"ן ז"ל חולק על הרשב"א, וראה בפתיחת קובץ הערות לר"א וסרמן שהוכיח מכאן שאין החידושים הללו לר"ן, אלא למחבר מאוחר יותר).

דווקא לצורך של אישות. והשניה של הבית שמואל והעזר מקודש, שההיתר קיים בכל הוצאת זרע לצורך, ואפילו בידיים.

לפני שנדון בדבריו אלו, נקדים ונאמר שהתוספות עצמם התייחסו במפורש דווקא להיתר של ביאה שלא כדרכה. שתי ההוכחות להיתר מדברות דווקא על ביאה שלא כדרכה, שכידוע יש הבדל מהותי בינה לבין ביאה דרך אברים. ההבדל המהותי הוא בכך שביאה שלא כדרכה נחשבת כביאה לכל דבר לעניין איסורי עריות, ולכן יש מקום מהותי לחלק בינה לשאר קריבות בעניין הוצאת זרע.

לגבי דברי הבית שמואל (סי' כה ס"ק ב), מלבד העובדה שהיתרו נאמר לגבי מצב של רואה מחמת תשמיש שעלול לגרום לכך שהאישה תיארס על בעלה, ואין לומדים מהיתרים של מקרי קיצון למקרים רגילים, הרי הבית שמואל עצמו כתב שניתן לדחות את ראיותיו, ונשאר בצ"ע.

גם לגבי דברי העזר מקודש שהובאו על ידי הרב רונס, יש מקום גדול לחלק, שכן הוא הדגיש בצורה ברורה שאין בדבריו על מנת להתיר לכתחילה הוצאת זרע לבטלה, אלא אך ורק כתריס בפני הפורענות, ולאחר תשובה בחרטה ועזיבה ויודיו. האם לזה ייקרא היתר?⁶

בפועל, טרחו הפוסקים למצוא אופנים שונים להתיר תשמיש למי שאין לו כוח גברא, ותורף דבריהם הוא שאם על כל פנים יכול להכניס את האבר מעט בפתח, יש להתיר (ראה למשל: שו"ת אמרי אש, יורה דעה סי' סט; שו"ת פרי השדה, ח"א סי' סז; שו"ת מלמד להועיל, אבן העזר, סי' יח; שו"ת יהודה יעלה, יורה דעה, סי' רלח; שו"ת מנחת יחיאל, חלק ב, סי' כב אות יא). לדברי הרב רונס, מהו הצורך לדון בעניין, הרי ניתן להתיר את הדבר בשופי גם ללא יכולת כלל של פליטת זרע בפנים?

3. הרב רונס גם התעלם במסקנת המאמר שלו מכך שאף כשניתן למצוא היתרים, מדובר במקרים של אקראי ולא בדרך קבע. אמנם בתחילה הוא ציין את הדברים, אך לאחר מכן, בעקבות דברי הנצי"ב והאגרות משה הסוברים שאקראי אינו בדווקא, אלא הוכחה שאין מדובר בכוונת השחתה, הוא מסיר את המגבלה של האקראי כל שאין הכוונה למניעת היריון, אלא רק לתאוות תשמיש.

מלבד העובדה ששני פוסקים אלו הם גם מאלו שהגבילו את ההיתר דווקא לביאה שלא כדרכה, ויש מקום רב לומר שהטעם שלהם קשור להיתר רק כאשר מדובר באופן של חיי אישות, נראה עוד שאין חולק על כך שיש לאסור ביאה דרך איברים בדרך של קביעות:

6. אמנם דבריו כווננו להוצאת זרע בידיים, ולא כחלק ממגע בין איש ואשתו. אך שוב אנו נכנסים לשאלה מהו המקור להתיר ביאה דרך אברים?

ראשית, הרב רונס לא ציין שיש מי שהבין שהיתר אקראי משמעותו היתר חד פעמי. הכוונה לרבינו ירוחם (נתיב כג חלק א). המעיין בעזר מקודש שהביא הרב רונס, יראה שאף הוא נקט להלכה שהכוונה באקראי היא באופן חד פעמי ולא יותר מכך. אולם יתירה מכך, האגרות משה עצמו (אה"ע ח"א סי' סד), כשדן בעניין ביאה שלא כדרכה, הסביר שכאשר מדובר בענייני תאוות היצר, יש לומר שבאופן אקראי הוא מתאוה לטעום טעם של איסור ויש להגדיר זאת כחלק מעונה וכהוצאה לצורך, אך מעבר לכך שוב אין כאן צורך, אלא אך ורק כוונת השחתה.

לסיכום:

צדק העורך היטב בהערת הסיכום שלו, שהיתרים מעין אלו שרצה הרב רונס להביא, יש לשמור למקרים חריגים ורחוקים, ולא לצורת קשר רגילה בין איש לאשתו. על מנת להתיר את מה שהרב רונס מבקש להתיר, יש להכריע שלוש פעמים להיתר: גם להכריע כסוברים שניתן להוציא זרע בביאה שלא כדרכה, גם להכריע שכל התקרבות בין איש לאשתו אף ללא חדירה כלל נחשבת כביאה שלא כדרכה, וגם להכריע שההיתר האקראי איננו מוגבל לאופנים אקראיים ויוצאי דופן באמת, אלא יש להרחיבו לכל מקום של תאוות היצר.

עיון בדברי הפוסקים, גם אלו שהביא הרב רונס במאמרו, מראה באופן ברור ופשוט, שכל ההיתרים שהובאו בפוסקים בעניינים אלו, שמורים אכן למקרים חריגים או כלימוד זכות לצורך תשובה, ופסקיהם אינם משקפים את מה שהרב רונס מבקש להשיג בדבריו.

הרב אריה כץ

* * *

הערות בעניין ביאה שלא כדרכה

למאמרו של הרב יצחק רונס*

לכבוד העורך,

בגיליון הקודם התפרסמו שני מאמרים בנושא ביאה שלא כדרכה וביאה דרך איברים, וברצוני להעיר מספר הערות:

א. הרב רונס כותב במאמרו (עמ' 135 הערה 4): "המהר"ם מינץ (תשובה מט) מזכיר דרך אגב כי בימים שבינתיים, הנוהג היה כי החתן מתקרב אל אשתו ואף בא עליה דרך איברים", ע"כ. ואולם הביטוי "בא עליה דרך

* הרב יצחק רונס, "מגע פיזי בין בני זוג נשואים" אסיא צז-צח, אייר תשע"ה, עמ' 134-140.

איברים" אינו מוזכר כלל בדברי מהר"ם מינץ בתשובתו, ולענ"ד אף מכללא אין הדברים נלמדים. ואבאר דברי בקצרה.

מהר"ם מינץ נשאל על קידושי טעות שנעשו בטבעת שלא הייתה שייכת לחתן, האם יש צורך לקיים קידושין חוזרים. הוא השיב שיש צורך, ובתוך דבריו שלל את האפשרות שהבעילה שהתקיימה בינתיים תחיל את הקידושין במקום קידושי הטבעת הכושלים. בתחילת דבריו, כתב מהר"ם מינץ שאין לסמוך על הביאה משום שאין וודאות שהיא אכן התקיימה כהלכה:

שמה לא הוי שום בעילה [...] דכמה חתנים בחורים אינן לוקחים הבתולים מיד, אלא שוהין כמה ימים אצל הכלה קודם שמשירין הבתולים, אם כן לא חשוב בעילה גמורה. ושמה אפילו הערה ליכא, דמסתמא הלכתא כרבי יוחנן דאמר הערה זו הכנסת עטרה ולא כשמואל דאמר זו נשיקה, דאפילו ר' יוחנן נגד (ריש לקיש) [רב] הלכה כר' יוחנן, מכל שכן ר' יוחנן כנגד שמואל (ו) [ד] הלכה כרב באיסורי נגד שמואל. ואם תמצא לומר דבעילת בתולה חשיב הערעה, מכל מקום פסקינן האשה אינה נקנית כי אם בגמר ביאה.

בהמשך דבריו הביא מהר"ם מינץ שיטה שלפיה האשה נקנית בהערעה אם דעתו של האיש היתה לקנותה בהערעה ולא בגמר ביאה, אך דחה את האפשרות לפטור מהצורך בקידושין חוזרים על סמך שיטה זו, וטעמו עמו:

עובדא דידן, מי יודע איך היה דעתם? וליכא למימר כיון דלגבי נפשיה גמר ביאתו (בהוצאה) [בהוצאת] זרע, הכא נמי חשיב גמר ביאה. הא ליתא, כיון דלא בא הזרע במקום הראוי להזרע, הוי כאלו הטיל על העצים ועל האבנים.

מבואר בדברי מהר"ם מינץ שהוא מתייחס למקרה של הערעה או מעט פחות מכך. החתן מבחינתו מנסה לקיים מעשה ביאה רגיל, אלא שפעמים רבות אין הוא מצליח לקיים ביאה כדרכה, שהרי מלבד העובדה שהוא מקיים את המצווה לראשונה בחייו, קיימים קרום בתולים ודוחק שרידי שמקשים על הביאה הראשונה. אין כאן שום רמז לביאה דרך איברים¹. כך גם בשאר המקורות

שהזכיר הרב רונס – מור וקציעה (או"ח סי' רפ)², שו"ת יד הלוי (אה"ע כ)³, ושו"ת חלקת יעקב (אה"ע פו)⁴ – אין אפילו אחד שמזכיר, בחיוב או בשלילה, מנהג של ביאה דרך איברים.

1. כך נראה גם מהפניית מהר"ם מינץ לדברי התוס' (יבמות יב ע"ב ד"ה שלש), ואכמ"ל.
2. המור וקציעה כותב לאסור על חתן צעיר לבעול בתולה בשבת, מהטעם הבא: "לפי שהילד אינו בקי יש לו טורח גדול, וגורם לו עצבון ויגיעת בשר מאד, ואז גם צערה כפול", זאת בשונה מחתן מבוגר וכל שכן חתן שכבר היה נשוי בעבר שבו יש להתיר זאת. ובכלל דבריו

ב. בפתיחת המאמר (עמ' 134-135), מציג הרב רונס את מחלוקת האחרונים בהבנת שיטת ר"י הזקן בתירוצו השני – האם התיר באופן חד פעמי רק ביאה שלא כדרכה עם הוצאת זרע (הבנת הפני משה), או שהתיר גם ביאה דרך איברים (הבנת הדרישה), ומציין צדדים לכאן ולכאן⁵. בהמשך הוא מאריך בהבאת הסוגיה ודברי ר"י, ומסיים:

מהעיון בדברי ר"י נראה לצדד בהבנתו של הדרישה לעיל, לפיו היתרו של ר"י שנאמר ביחס להוצאת זרע בביאה שלא כדרכה תקף אף לביאה דרך איברים, שכל עוד אין האדם מוציא הזרע מתוך כוונה להשחיתו אין הדבר נוגע לחטאם של ער ואונן.

אשמח אם הרב רונס יוכל להבהיר את כוונתו ולפרש מה הסיבה לצדד בהבנת הפרישה, מעבר לסיבות שהובאו בפתיחת המאמר, ומהו המענה לנימוק שהובא לטובת הבנת הפני משה.

הרב הראל דביר

כתב שנראה לו שבעיה זו היא "טעמייהו דאחינו בני פולין שנמנעין מזה" דהיינו מבעילה ראשונה בשבת, וכפי שנזכר מנהגם ב"ח (או"ח רפ). ה"ט"ז (שם ב) תמה על חותנו הב"ח שהחמיר בזה, והמור וקציעה בא ליישב תמיהתו. ועל כל פנים אין בדבריו שום איזכור של ביאה דרך איברים ושל הוצאת זרע במקומה או שלא במקומה.

3. **חיד הלוי** דן באישה שרחמה צר ובעלה חושש להוצאת זרע לבטלה, והוא משיב להתיר ומחלק בין רחם צר שבו אין חשש איסור לרחם אטום שבו אסור הרא"ש (שו"ת לג, ג) לקיים ביאה משום הוצאת זרע לבטלה, ומביא ראייה לכך מדברי הריצב"א (תשובות מיימוניות, נשים ו). וכותב: "ואין להקשות דסוף סוף הרי אית ביה לכאורה משום השחתת זרע, דיש לומר דאין זה מוכרח, דיש מציאות על פי זהירות שיבוא הזרע תוך פתח הפרוזדור אף בלא הכנסת אבר [...] וכן מצינו בתשובת מהר"ם מינץ (סימן מט הראשון) שכתב בבחורים שאין יכולין לבעול בעילת מצוה עד אחר כמה ימים, ועיין גם מור וקציעה (סימן רפ), ולא הזכיר מזהירות של תשובת הרא"ש הנ"ל. אלא ודאי דאין הענינים שווים, ופשיטא שכוונת מהר"ם מינץ שיכונו בכל האפשר באופן שבאיתי לעיל ואזי לא חמיר מכל דבר שאינו מתכוין דקיימא לן דשרי אפילו באיסורי שבת". ומבואר בדבריו שיש לכוון "בכל האפשר" לקיים ביאה כדרכה ואם לא הצליח לית לן בה, אבל אם לא היתה כוונה כזו, אין מקום להתיר. וזה בדיוק להיפך מהמסקנה שהסיק הרב רונס מדבריו. ועוד יש להעיר שהי"ד הלוי לא הזכיר כלל את דברי ר"י בתשובתו, ושלא כדברי הרב רונס. ולעיקר היתר אינו מתכוון בהוצאת זרע לבטלה דרך תשמיש, יעוין בקונטרס **ווי העמודים** (בסוף ספר עמודי שש, סי' ב) ובמה שכתב שם בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל.

4. **זו לשון החלקת יעקב**: "הוא רוצה איזה ימים לשחק עמה בחיבוק ונישוק ושאר קריבות ולשמחה, וכמו שהאריך מהר"ם מלובלין דגם זה הוי מצוה, ומזה נתפשט מנהג שלא להזדווג עמה תיכף כדי שתהיה לו אפשרות איזה ימים לשמחה בשארי מיני קריבות", ע"כ. וגם בדבריו לא מוזכרת ביאה דרך איברים, ואין התייחסות לשאלת הוצאת זרע לבטלה. מלבד זאת, יש לתמוה על הרב רונס שציין לחלקת יעקב כתנא דמסייע למנהג זה של דחיית הבעילה הראשונה והשמיט את דבריו החריפים מיד בהמשך המשפט: "ובאמת זה מנהג שטות וכלשון הש"ך ויש בו איסור מכמה טעמים ונכון לבטלו".

5. לטובת הבנת הדרישה: משמעות לשון הטור, וכן דברי מהר"ם מינץ והאחרונים שאליהם התייחסתי בתחילת תגובתי. לטובת הבנת הפני משה: העבודה שביאה שלא כדרכה נחשבה ביאה לעניינים רבים ואילו ביאה דרך איברים אינה נחשבת. ויש לציין מקורות רבים מאוד לחילוק בין ביאה שלא כדרכה לביאה דרך איברים, אבל אכמ"ל.

תשובת הרב יצחק רונס להערותיהם של הרב כץ והרב דביר

במאמר נידונה מחלוקת האחרונים בהבנת שיטת ר"י המובאת בתוספות יבמות לד ע"ב (בתשובתו השניה שם): האם דבריו בענין היתר הוצאת זרע בביאה שלא כדרכה נכונים באותה מידה אף ביחס לביאה דרך איברים? טענתי המרכזית היתה שהעיון בדברי התוספות רי"ד מחזק את הבנת הדרישה, ואחרונים נוספים, שאיסור הוצאת זרע לדעת ר"י הוא רק במכוון להשחית הזרע (ולא בעושה כן למלאות תאוותו), וממילא יוצא שההיתר מתייחס אף לביאה דרך אברים¹. כמו כן, הצבעתי על שיקולים נוספים המטים לכך שבדורנו יש להורות למעשה כדעה המקילה.

המשיגים התייחסו למספר נקודות שונות שהוזכרו במאמר, וברצוני להשיב על דבריהם.

א. **שיטת הרמב"ם**: אף שהמאמר התמקד כולו בהבנת שיטת ר"י, השגתו הראשונה של הרב כץ נגעה לדברים שנכתבו בהערת שוליים ביחס לדעתו של הרמב"ם. בהערה נכתב שייטכן ואף הרמב"ם סבר להלכה כדעת ר"י, וזאת לאור גרסתם של חלק מכתבי היד של היד החזקה, כולל כאלו שהיו מונחים לפני חלק מהראשונים. הבאתי בהקשר זה את דברי החיד"א שכתב כך בצינו לחידושי הר"ן ורבנו יונה למסכת סנהדרין. הרב כץ שהקדיש מאמר שלם לביאור שיטת הרמב"ם ביקש לערער על הדברים מטעמים שונים. כך למשל הוא כותב, שנוסח הדפוס של דברי רבנו יונה אינו מותיר מקום לדברי החיד"א, שכן דברי הרמב"ם מצוטטים שם שלא בהתאם לדעת ר"י. אולם נדמה שאין לבטל את דברי החיד"א מכח הגירסא שמצויה לפנינו במהדורת הדפוס שכן מהדיר חידושי רבנו יונה (מהדורת ויינבר) כבר ציין בהקדמתו, שהחיד"א החזיק בידיו כתב יד של חידושי רבנו יונה שהיה מתוקן יותר מכתבי היד שבידנו כיום. בנוגע לדברי הר"ן בסנהדרין הציע הרב כץ שיש להבין דבריו אחרת מאשר הבינם החיד"א, בין השאר לאור הדברים שכתב הר"ן עצמו בחידושי לנדרים. אולם, כפי שכתב הרב כץ

1. יש שהבינו שלדעת ר"י "באקראי מותר אפילו להוציא ש"ז לבטלה" (כלשון הפני משה אהע"ז כה, ב), ומשום כך תמהו על דבריו: "אי חשיב זרע לבטלה דנקרא שופך דמים ומביא מכול לעולם... פעם אחת מי התירו... ואם אינו זרע לבטלה אפילו פעמים רבות מי אסרו", ש"אלו הן דברים שאין הדעת סובלתן" (**ספר חרדים** מצות התשובה פרק ב). ואמנם **האליהו רבה** כבר הסביר "דבאמת אינו זרע לבטלה, והא דאסור ברגיל היינו משום שעושה כדי שלא תתעבר" (**אליהו רבה**, או"ח רמ, י). כפי שכתב הנצי"ב "פשוט דבאמת אין נפקא מינה בין באקראי בין בתמידות, אלא משום דבאקראי אינו עושה כן משום שרוצה להשחית זרע... אבל בתמידות אינו עושה אלא כדי להשחית הזרע" (**משיב דבר** ב, פח), או כפי שניסח זאת **הדבר יהושע**: "לעולם עיקר החילוק... הוא אם מתכוין שלא תתעבר או מתכוין למלאות תאוותו, ובאמת מי שמתכוין רק למלאות תאוותו אע"פ שתדיר עושה כן מותר לדעת התוס", **דבר יהושע** חלק ג, אהע"ז יח.

עצמו (בהערה 5 של דבריו) כלל לא ברור ששני חיבורים אלו יצאו מתחת ידי אותו המחבר.

בנוגע לפלפול היפה שהציע הרב כץ בלשון הר"ן להוכיח שלא כהבנת החיד"א, אע"פ שיש אחרים שעמדו על אותם הקשיים בלשון הר"ן, ואף על פי כן הסיקו בכוונתו כהבנת החיד"א. כך ראו בספר פותח שער לסנהדרין (עמ' קנו), ובספר ישועות כהן (אדלר) נדה עמ' תצח, וראו עוד בביאור המחודש שהציע בשו"ת אורחותיך למדני (חלק ב, אהע"ז קד) לכוונת הרמב"ם (על פי כל גרסאותיו), וטענתו שם שאלו היה הבית יוסף רואה את דברי הר"ן ורבנו יונה היה חוזר בו מהבנת הרמב"ם, ופוסק כדעת ר"י². בהזדמנות זו אציין לתשובתו של הרב יהודה הרצל הנקין בשו"ת בני בנים חלק ד סימן יח, שדן אף הוא בשיטת הרמב"ם, כמו גם ביתר הנושאים שנידונו במאמר, וזכיתי לכוון לחלק מדבריו.

ב. יסוד מנהג אשכנז הקדמון – בהערת שוליים נוספת (הערה 4 במאמר) הועלתה בקצרה השערה בנוגע למקורו של מנהג אשכנזי שרווח במשך מאות שנים באשכנז ובפולין, לפיו החתן והכלה היו משהים את בעילת המצווה למספר ימים אחר חתונתם. הדברים באו שם בקצרה, והיות והמשיגים דחו חלק גדול ממה שנכתב באותה הערה (רוב דבריו של הרב דביר בענין מאמרי עסוקים בנכתב בהערה זו), אבקש להרחיב כאן יותר ולהעמיד דברים על דיוקם.

השל"ה (שער האותיות, אות ק', שנט) תיאר את המנהג בימיו תוך שהזהיר מפניו בלשון חריפה. לדבריו, מדובר ב: "מנהג שהוא גיהנם, שעושין חופה בערב שבת, והכלה אף אם היא כשרה שוכב החתן אצלה איזה לילות קודם שבוועל בעילת מצוה, ואז בא לידי חטא, כי מסתמא שוכבין שניהם ערומים, והוא מתאוה וחושק בה, ויצרו תוקפו ואינו בועל אותה. ועל הרוב בא לידי הוצאת זרע, לידי קרי". לדעת השל"ה יש להקדים את החופה לאמצע השבוע, "ויבעלנה בעילת מצוה בלילה ההוא", ואם בכל זאת מתחתנים בערב שבת "אזי לא ישכב החתן כלל אצל הכלה עד הלילה שרוצה לבעול אותה". רבים אמצו את התנגדותו התקיפה של השל"ה למנהג, אמנם היות ומדובר במנהג שהתקיים במשך מאות שנים יש מקום לשער שפוסקים אחרים סברו אחרת.

2. בנוגע לטענה שהר"ן השמיט את הגבלת ההיתר לביאה אקראית, אציין שהגבלה זו לא מופיעה בקונטרס הראיות של הרי"ז על סנהדרין שם ("הכל מותר, ולא נאסר אלא במתכוין"), ואף לא בלשון הפסקי רי"ד (יבמות יב ע"ב) הנוקטים כדעת ר"י. כמו כן, כבר הסבירו גדולי האחרונים שהגבלת ההיתר לביאה אקראית היא בתור סימן המלמד שאין לאדם כוונת השחתה, ואין מדובר בתנאי להיתר, כבהערה הקודמת.

ואמנם כך כותב הרב המבורגר בהערותיו לספר מנהגים דק"ק וורמיישא (הוצאת מכון ירושלים): "והנה על התהוות המנהג לאחר את הבעילה, יש לשאול בלשונו של החתם סופר... לגבי התהוות החילוקים... הנה דבר זה נתפשט בתפוצות ישראל מאוד מאוד... וחלילה לנו לחשוב כן על צדיקים וטובים קדמונינו שהנחילו לנו ירחי שוא ומשאות מדיחים. איך לא סקלום אנשי דורם אז כשהתחילו לקלקל? וא"כ מצוה ליישב, ונראה איפוא שהדבר צמח בכשרות"³. בהמשך ההערה במאמר המקורי הבאתי את הצעתו של החלקת יעקב לסברה שעמדה ביסוד התהוות המנהג במחשבה שיש בה משום קיום מצוה, וכאן אני מבקש להציע הבנה אחרת לשאלת יסוד מנהג השהיית בעילת המצוה.

בספר קיצור השל"ה תיאר המחבר את ההשפלה שהיה עובר בימיו חתן שבעל בעילת מצוה בליל חתונתו. לדבריו, "הוא והכלה לשחוק וללעג בין הבריות ונחשב בעיניהם כפריצות וכאילו היה עושה מעשה רע ח"ו"⁴. על סמך דברים אלו, בין השאר, כתב הרב המבורגר שמקורו של המנהג במחשבה שמן הראוי "שלא יבעול בבהילות, כגרגרן באכילה. ושאינו מדרך הצניעות ליקרב אליה עד שתהא רגילה עמו"⁵. ואמנם הט"ז מעיר כי המנהג נובע מהתחשבות ברגשותיה של הכלה שאינה מוכנה לבעילה בליל החתונה משום, "שאינן לבה גס בו ויש לה בושה ממנו"⁶. מובן מכך, שביסוד מנהג השהיית בעילת המצוה עמדה המחשבה שמידת הצניעות מחייבת השהייה

3. **מנהגים דק"ק וורמיישא**, חלק ב, עמ' מח. בדברים שלהלן אני נסמך בין השאר על דיונו של הרב המבורגר בהסבר התהוות המנהג, אך אינני תמים דעים עמו בכל דבריו והמעוניין יראה את דבריו המלאים בספרו.

4. תיאור דומה – של רב המתנגד בתוקף למנהג ומספר על המציאות המוכרת לו – אשר נכתב בהפרש של שנים רבות לאחר מכן, נמצא בתחילת ספר **ארוץ חמדה** (לרב משה רייכמן תלמידו של הדברי חיים). באזהרה כא' בראש ספרו הוא מזהיר שיש לבעול בעילת מצוה בליל החתונה, והוסיף ש"ולא יבוש מהמלעיגים עליו...". ולאחר שהאריך בגודל העבירה הוסיף וכתב: "ובעונותינו הרבים כמה פעמים שמעתי מכמה אנשים שלעגו על החתן שבעל בעילה ראשונה בלילה ראשונה תיכף אבל תדע ידידי אחי שזה מעשה שטן ר"ל...". ובצוואת בעל **החווה דעת** כתב (אות יג) שיש להשיא את בניו בעודם קטנים "מהרבה טעמים, ובפרט לפי המנהג הרע ההוא שבושין לבעול בעולת מצוה תיכף בלילה ראשונה מהראוי להשיא הבנים קטנים שאינם יודעים עדיין ואינם בני הוצאת זרע", ובקצש"ה דפו"ח בעניני זיווג דף צ"ו וז"ל: "...וצריך דבר זה להודיע להמונים מגודל העבירה זו, ובוודאי לא ילעיגו עוד, וע"י זה יתפשט המנהג בתוך ההמונים ולא ילעיגו עוד על החתן או על הכלה".

5. מנהגים דק"ק וורמיישא, חלק ב, עמ' מח.

6. לשון היד אפרים על אתר בפירוש דברי הט"ז יו"ד רפ, ב. אמנם יצויין כי הט"ז בדעה שיש לבטל את המנהג. ובדומה לכך כתב הרב ישעיה אשר מרגליות, שנים רבות לאחר מכן, בספרו **דעת קדושה** (עמ' טז): "ורע עלי המעשה... כמה שכמה הקילו לעצמם שאין חתן נזקק לכלתו בליל חופתו ומענה בפיו כי עדיין בושים זה מזה ואינם מכירים זה את זה די הצורך ועל כן מתרפים הם מלקיים מצוה בזמנה והיא עצת היצר ללכוד ברשתו בעודו באכו. וכבר הזכיר מזה [בט"ז או"ח רפ, ב]... וגם בספר **זכירה** עמ' סז צווח ככרוכיא על פרצה זו וכתב דאם הכלה מסרבת ע"י בושה מנשים הרי היא גורמת ח"ו להביאו לידי עבירה למוציא ז"ל".

זו. בני אותם דורות סברו שיש מן הפריצות במצב שבו מאפשרים, ואף מחייבים, את החתן לבעול את כלתו בעוד היא בושה ממנו. והנה מחשבה זו אינה מחודשת כלל, ויש למצוא את מקורה במנהגם העתיק של בני יהודה בזמן חז"ל. מנהגם של בני יהודה, כפי שהסביר רש"י, היה לייחד את החתן והכלה קודם כניסתן לחופה כדי שיהא לבו גס בה, כלומר רגיל ומצחק עמה שלא יהיו בושין זה מזה בבעילת מצוה⁷. ואם אמנם מדובר במנהג המבוסס על הנהגה עתיקת יומין ממש, שענינה לשמר את דרך הצניעות הראויה⁸, הרי שסביר להניח כי היו מבין הפוסקים כאלו שלא התנגדו למנהג, ואולי אף ראוהו בעין יפה⁹. ואמנם, למול התנגדותו התקיפה של השל"ה, נדמה שניתן למצוא התייחסות אחרת לכל הענין בתשובת רבו, המהר"ם מלובלין (סימן נג). המהר"ם מלובלין נשאל האם יש להתיר לכלה שלא יכלה להטהר קודם לכן, לטבול בליל שבת. לאור ההנחה שטבילה בליל שבת מותרת רק לצורך מצוה, ולנוכח המנהג שהנישאים בערב שבת אינם בועלים בעילת מצוה בשבת, הסתפק השואל אם יש להתיר זאת. בכל מהלך תשובתו של המהר"ם מלובלין, בשונה מתלמידו, הוא אינו מביע התנגדות כלשהי למנהג שלא

7. רש"י, יבמות מא ע"א ד"ה חוץ מאוסה. יש בראשונים הסברים אחרים לענין, וראו **בחסדי דוד** (כתובות א, ו), שמיישב בין הדרכים השונות ואכמ"ל. בספר **תפוחי זהב** ליבמות, שם, כתב הרב יצחק פנחס גולדוסר, (משגיח ישיבת אור ישראל בפתח תקוה), שיש מכאן 'לימוד גדול' 'לשלילת מה שנתפס באופן שגוי כ'צניעות', ובאמת הוא 'פריצות'. לדבריו, 'התוכן הפנימי של מנהג בני יהודה הוא שההבדל בין חיי אישות בקדושה לבין חיי זנות בטומאה נובע מכך שבאישות דקדושה הקשר הוא נפשי רוחני (אהבה) הבא לידי ביטוי וחיוק בקשר הגופני, בעוד זנות דטומאה היא חיבור גשמי גופני (תאוה) כאשר הוא אצל בע"ח ורוב עכו"ם. וממילא דוקא בעילת מצוה (ביאה ראשונה) עלולה להיות חסרת צניעות וקדושה מפני חסרון הקשר הנפשי בין הדבקים. והוא פשוט. וחשוב להבין זאת...".

8. ויש להעיר עוד כי לדעת המהרי"ל רעיון זה, שיש לדאוג ליצירת מציאות ש"יהא לבו גס בה, כלומר רגיל ומצחק עמה", לפני שהתן וכלה ניגשים לקיים את בעילת המצוה, הוא המקור למנהג "חדר הייחוד". לדעתו חדר הייחוד אינו חלק מהחופה דרכו קונה החתן את כלתו. לדבריו "מנהג קדמונים לייחדם בחדר אחד בזמן אותה הסעודה ויצאו כל העם. ועושים זה כדי שיהא לבו גס בה", (הלכות נישואין, ו). ואמנם **באור תורה** (תשמ"ט, עמ' תתרכז) ציין הרב מאזוז שבימינו אין בכך צורך היות ולבו כבר גס בה היות וכבר החליטו יחד על דירה ורהיטים וכו', אולם כפי שכתב הרב פינשטיין **בדברות משה** (יבמות, עמ' תקמ) פשטות כוונת רש"י הוא לא לרגילות ולצחוק של דיבורים, אלא "כפשטות לשון צחוק שהוא גם בנגיעה". [ואמנם אף על מנהג זה של חדר הייחוד יצאו עוררין כפי שכתב בחמדת ימים (שבת פרק ט, פט) ש"שתקע הדבר ולא תעשה כזאת בישראל כי החתן בתוקף אהבתו איתה יחטיא אות ברית קדש ולא ימנע מבא לידי קישוי אבר... וכבר צווחו על מנהג הרע הזה קמאי דקמאי אשר קדמוני...].

9. **הרמ"א** בסימן קצב, ב מזכיר דרך אגב שהכלה טובלת בליל ד' אף שבעילת מצוה לא תהיה כי אם בליל מוצאי שבת. על כך כתב **בסדרי טהרה** (קצב, יב) שברור שאין הכוונה למנהג שעליו אנו מדברים "שלא לבעול רק אחר ב' או ג' ימים אחר הנשואין, ח"ו שמנהג רע זה יעלו על הספר, אלא כוונתו...". ואמנם **בשיעורי שבט הלוי** על אתר (קצב, ו) העיר שכוונת הרמ"א למה "שנהגו לישא ביום ד' ולבעול במוצ"ש, והוא מנהג רע וכפי שהרעיש הש"ך... והיום נתבטל מנהג זה".

לבעול בשבת¹⁰. לדעת המהר"ם אף שהחתן וכלה יהיו מנועים – משום המנהג – מלבעול בעילת מצוה, יש לעודד את הטבילה ולראותה כטבילת מצוה. לדבריו "מצות שמחת חתן וכלה" מחייבת את החתן "לשחק עם כלתו"¹¹, ויש לעודד "כל מיני קריבות שאדם משמח בהם את אשתו", גם כשהם במצב בו הם מנועים מלהגיע לידי בעילת מצוה באותו ערב. המהר"ם מלובלין מעודד "כל מיני קריבות" בין חתן לכלה, וסבור שבהתקרבותם יש משום מצוה של ממש "דהוי בכלל מה שאמר רבא (בפ' אלו דברים) חייב אדם לשמח את אשתו בדבר מצוה", ו"עיקר מצות שמחת חתן וכלה כמעט תלוי בזה כשהכלה טהורה"¹². נראה שהשל"ה היה דוחה פסק זה מכל וכל. כמדומה שאלו השל"ה היה נשאל על כך הוא היה חולק על דברי המהר"ם מלובלין, כשם שחלק בעל החוות יאיר, וכותב מעין דבריו: "דכל קריבות לפני ביאה הראשונה אין לחשבם מצוה שע"י זה נקל בטבילה, והלואי שלא יהיו גרם עבירה חמורה ובפרט לילה ראשונה, לכן יש לאסור"¹³. וכאן מוטל עלינו לנסות ולהבין: מדוע לא חשש המהר"ם מלובלין לחשש זה? מדוע לא

10. יש להשוות זאת למה שכתב התוספת שבת (מייזליש) באו"ח ר"פ, ג. בהשראת דברי השל"ה כתב התוספת שבת שלפי ההלכה מותר לבעול בתחילה בשבת, והוסיף "ומה שכתב הב"ח שנהגו איסור בזה אין ראיה **ממנהג של שוטים** דהא גם בחול אין בועלים עד אחר זמן מה ועי"כ באים לידי הוצאת זרע לבטלה וראוי לבטל מנהג הרע הזה וכבר צווח בשל"ה על זה ככרוכיא וכתב שהנשים שרעתן קלות הם גורמים זה והם עתידין ליתן עליו את הדין". ומן הראוי להשוות זאת ללשונו של הט"ז באותו ענין. הט"ז (או"ח רפ, ב) סבור אף הוא שאין להימנע מבעילת מצוה כליל שבת, כאשר לדבריו "ואין ראיה ממה שנוהגים שלא לבעול בשבת הוא מפני הבושה דלא בזויה עדיין עמו ואפי' במ"ש (-במוצאי שבת) רוב פעמים שאין בועלים אלא ודאי שאין למדים ממנהג זה שום איסור...". הט"ז מציע לשנות את המנהג, אך הוא אינו מכנה את המנהג מנהג שוטים או מנהג שאותיותיו גהנם וכדומה.
11. זהו ציטוט לשון רש"י בסוכה דף כה, שהסביר שאין עושין חופה בתוך סוכה משום שהמבנה הפרוץ והפתוח של הסוכה אינו מאפשר לחתן לשחק עם כלתו. ככל הנראה המהר"ם הבין בכוונת דברי רש"י כהבנת הבכורי יעקב (תרל"ט, ח) שרש"י כיוון בדבריו "לשחוק בעלמא של חיבת אישות ולא תשמיש", ולא כהבנת הט"ז ראו דבריו שם.
12. דברי המהר"ם הללו עמדו בבסיס דברי החלקת יעקב שצוטטו במאמר המקורי, לפיהם יסוד מנהג השהיית בעילת המצוה היה כדי ליצור מצב בו החתן יוכל "איזה ימים לשחק עמה בחיבוק ונישוק ושאר קריבות ולשמחה, וכמו שהאריך מהר"ם מלובלין דגם זה הוי מצוה, ומזה נתפשט מנהג שלא להזדווג עמה תיכף כדי שתהיה לו אפשרות איזה ימים לשמחה בשאר מיני קריבות...".
13. בספרו מקור חיים, קיצור הלכות סימן ר"פ. וכן העיר הרב גאנצפריד בלחם ושמלה (קצב, י) "ובודאי כי היראים לא קרבו אליה כלל בליל שבת שלא לגרות יצה"ר בעצמן ר"ל". וכן העיר הרב שלמה סובול בשו"ת שלמת יוסף (סי' יד בהערה) שדברי השל"ה "לכאורה לא אתיא כדברי מהר"ם מלובלין הלז". ואמנם, באותו הקטע (שער האותיות, אות ק, שנח) השל"ה התנגד בתקיפות למנהג נוסף שרווח בימיו לפיו הפגישו את הארוס עם ארוסתו בימים שלפני נישואיהם "ולא זו שמושיבין חתן אצל הכלה, אלא אף מחבק ומנשק אותה", לדברי השל"ה גם במקום שאין בכך בעיה מצד איסור נדה, "מכל מקום החתן בתוקף אהבתו יצרו מתגבר, ובא לידי קרי, וגורם להוצאת זרע לבטלה. ואפילו לא יצא ממנו זרע, מכל מקום אי אפשר שלא יבא לידי קישוי...". אמנם, מנגד, בשיח יוסף (רוט) (נדה, עמ' ק) ציין "שבפתחי תשובה הובאו הן דברי המהר"ם מלובלין והן דברי השל"ה "ואינו מרמו סתירה", וטען שיש להבין מכך "דהדין ניתן לכל אחד לשפוט לפי מזג גופו... דאין מזג כל גוף שוה כמו שמורה המציאות, וגם תלוי... ברגילות התנהגותם בפרטיות".

ראה לנכון לאסור את הטבילה במקרה שעליו נשאל, ואף להוסיף אזהרה ביחס לכל החתנים וכלות הנישאים בערב שבת שיזהרו שלא יתקברו זה לזה, וש"לא ישכב החתן כלל אצל הכלה עד הלילה שרוצה לבעול אותה"?

נראה שיש מקום לענות על כך לאור העיון בדעות הפוסקים בשאלה קרובה: האם יש לאסור על בני הזוג חיבוק ונישוק שלא בשעת קיום מצוות עונה מחשש לקישוי או להוצאת זרע של הבעל? שאלה זו מצויה במחלוקת גדולה בין אחרוני זמננו, ונראה שהעיון בדבריהם יתרום גם לנידונו.

חכמים לימדונו שהעומד לצאת מביתו לזמן ממושך מצווה לפקוד את אשתו קודם צאתו. אם אשתו מצויה באותה שעה בעונה הסמוכה לווסתה, מצוותו של הבעל להתקרב אליה בכל "מיני קרובה ואהבה" כלשון הרמ"א (יו"ד קפ"ד, י), כולל חיבוק ונישוק (ש"ך קפ"ד, כז). והנה, יש שכתבו לחלוק על הוראה זו משום "דאיכא בזה משום דמגרי ליצה"ר בנפשיה ואם יחבק וינשק ויזהר שלא יבא עליה איכא למיחש שיבא לידי ש"ז לבטלה", כאשר לדעתם ברור לחלוטין שגם המתירים יודו שההיתר הינו "דוקא באדם שאינו מחומם כל כך ובטוח שלא יבא לידי קישוי אבר... דאם אינו בטוח... אסור לכר"ע בחיבוק ונישוק אף שהיא טהורה ושלא שעת וסת, בשלא שעת תשמיש, דיבא עי"ז לידי קישוי..."¹⁴. פסק הלכה זה לאסור על הבעל לחבק ולנשק את אשתו הטהורה (שלא בשעת תשמיש), מוזכר בספרי אחרונים רבים¹⁵. מנגד,

14. **טהרת ישראל**, קפ"ד, באר יצחק כא, וכפי שציין שם דבריו מבוססים על דברי הפרדס רמונים שפתי חכם, ו. בשו"ת **משנה הלכות** (יד כג – וראו עוד חלק ט, סימן קעח) ציטט מדבריו וחלק על הרוצים לומר שאם החיבוק הותר אף הקישוי בכלל ההיתר, כדבריו הרב פישנטיין להלן. אמנם בספר **עמודי שש** (טופיק) לכתובות, (ווי העמודים עמ' מב) כתב על דברי הטהרת ישראל ש"הפריז הרהמ"ח על המדה לאסור חו"נ אף כשיבואו לידי קישוי שהרי בפנים הבאנו מהש"ך ו**פתחי תשובה** דבחו"נ יש מצוה ועי"ש דבשלא לצורך תשמיש איירי והנה כמעט ולא מצוי חו"נ בלא קישוי ובפרט בנידון הש"ך דאיירי בכלה שלא נבעלה עדיין ובודאי הגמור דאיכא קישוי ובכ"ז התירו ולא הזכירו דהיינו דוקא בדליכא קישוי וע"כ דבכל גוונא שרי". וכן העיר **במערכי אשר** (לונצר) (חלק ד סימן ז) עמ' כח: ש"קשה לדחוק שכל האחרונים שדנו בענין חבו"נ בעונת הוסת או בטבילה לאשה שאסורה בתשמיש מיירי באדם שבטוח שלא יבוא לידי ספק קישוי, הרי זה טבע אנושי שטבע הקב"ה באדם והפוסקים לא דברו על מלאכי השרת. ולהניח שנשתנו בזה הטבעים מבלי ראיות לכך, ג"כ צ"ע". מקורות נוספים בענין זה בשו"ת **עולת יצחק** חלק ב אה"ז רמב, ובגליון אליבא דהלכתא, גליון מ עמ' כד.

15. **בשפע טהרה** (פסקי האדמו"ר מקלויזנבורג) עמ' כט: "שבזמן הזה שנחלשו הדורות יש להמנע מחו"נ שלא במקום מצוה", ובהערה שם הביא את לשון הפרי שלום שכתב משם האדמו"ר מקלויזנבורג "דהיום דנחלש הדור חיבוק ונישוק אסור שלא במקום מצוה תמיד משום דמיגרי ביה יצריה ומביא עצמו לידי הרהור וכו' ר"ל, וצריך להסביר לנשים חומר הענין בדרכי נועם", וביאר שם עוד שאפילו "במקום שיש אומרים שיש חיוב לעשות חיבוק ונישוק וכגון ביוצא לדרך... אבל בזמנה"ז לכ"ע אין לעשות". ובפרי **שלום** נדה (אייזנבורג, עמ' סז) כתב: "מורי הק' היה מזהיר מחיבוק ונישוק שלא בשעת תשמיש, כי מביא לידי קישוי והרהור וד"ל, וצריך להסביר לנשים בדרכי נועם אם יש צורך", והביא שם ש"כל הצרות באים עליו עי"ז, ולהיפך הנשמר מכל הנ"ל הוא צומח למעלה בין ברוחניות בי בגשמיות וכל טובת האדם תלוי בזה...". ובספר **כללי טהרה - קנה בשם** (עמ' ע"ב), כתב בזה"ל "וכתבו גדולי האחרונים דכל עיקר מה דשקלו וטרו הפוסקים אם חבו"נ מעיקרא

הורו פוסקים אחרים שאין איסור קישוי בבעל המחבק ומנשק את אשתו הטהורה, שלא "אמרו איסור הקישוי וההרהור אלא בדבר עבירה", כלומר שלא לאשתו הטהורה¹⁶. וכן הורה האגרות משה ש"מאחר שעניני קריבה דחבוק ונשוק הוא ג"כ מחיובי עונה ומצוה דלשמח את אשתו... אין לחוש... אף כשבא עי"ז לקישוי שלא מצוי שע"י קישוי יבא להוציא זרע..."¹⁷. והנה אף הרב משה פינשטיין (אגרות משה אה"ע"ז א, סח) סבור שהיתר חיבוק ונישוק ביוצא לדרך "הוא רק בידוע שלא יוציא זרע", ואלו לדעת אחרים ההיתר הוא אף במוציא זרע כל שלא היתה כוונתו לכך, שכן בכל התורה לא מצינו שנאסר דבר שאינו מתכוון¹⁸.

דדינא אסור או דאינו אלא חומרא בעלמא שהחמירו בזה אבל מעיקרא דדינא מותר, אינו אלא למי שבטוח בעצמו שלא יבוא עי"ז לידי מכשול של הוצאת ז"ל ח"ו, או אפילו רק קישוי אבר שלא במקום מצוה, אבל אם יש לו אפילו רק ספק בעלמא שיוכל להכשל בזה ח"ו שמבואר בזה"ק ובשו"ע אה"ע"ז וכל ספק"ק שהוא עוון גדול מאד, הדבר פשוט שאסורים בלא"ה בחב"נ (אפילו שלא ביום הוסת) מעיקרא דדינא. בשו"ת **באר משה** (ח, צא) כתב על כך "שאינו דורינו החלוש דומה לדורות הראשונים שהי' רובם ככולם בעלי גבורות רוח וכח". בדומה לכך כתב במשנה הלכות ט, קצת ליישב את הקושיה על 'רבותינו בעלי שו"ע' שלא חששו מכך, שבדורות ראשונים "לא חששו שיבא עי"ז ח"ו לדבר רע" משום שהתכוונו לדבר מצוה, "והנה כל זה בדורות הראשונים אבל בדורות האחרונים שלא אכשר דרא... וא"א לן להתגבר על היצה"ר בלי ח"ו להרהר ולכן סתור סתור אמרין לנזירא לכרמא לא תקרב, וודאי יש להתרחק מזה והוא איסור גמור". ואמנם הוא ממשיך שזה משתנה מאדם לאדם.

16. לשון **החזון איש** מובא בספר **משכן ישראל** (חלק ב' עמ' ס) וכתב המחבר שם ששמע הוראה זו, "בשם כמה גדולי הדורות האחרונים". באליבא דהלכתא, גליון מ' עמ' כד, מובאת הוראה זו משם הרב נסים קרליץ והרב עזריאל אורבך. וכן כתב בספר **טתרת התורה** (ארלנגר) חלק ב' עמ' קנה: ש"אין איסור מדינא בקריבות אפי' אם מתקשה, רק אם מגיע עי"ז להז"ל, וראיה לזה מהא דמצוה לפקוד אשתו ביוצא לדרך בקריבות דחו"ג גם סמוך לוסתה כמבואר ביו"ד מ"מ קפ"ד והרי בדרך הטבע קריבות דחו"ג מביאין לקישוי...".

17. וסיים תשובתו שם בהערה שהאריך בדברים "מכיון שיש טועין בין להקל בין להחמיר שגורם ח"ו לחסרון שלום והאבהה הנחוצה ביותר אמרתי שתורה היא ומוכרח אני לכתוב בזה". **במשכן ישראל** ב, עמ' ס, העיר ש"נודע מרופאים שע"י קירוב מצוי הפרשת כמה טיפות שאינם זרע". אמנם בשו"ת **חמודי דניאל** (א, אה"ע"ז לו) כתב בנוגע למי שעל ידי חיבוק ונישוק "שלא לפני תשמיש מגיע לקישוי, ופעמים גם רואה טיפות", שיש לחוש משום זרע לבטלה ויש "להזהר בכך מאד כי מרן החיד"א **בעבודת הקדש** כותב שגם על טיפין אלו יש איסור". וראו עוד בענין טיפות אלו בהערה לקמן.

18. בספר **עמודי שש** (טופיק) לכתובות (כמילואים, עמ' מב), הביא את דברי האר"י והבן איש חי שהטיפות היוצאות בשעת הקישוי יש בהם משום איסור הוצאת זרע לבטלה, והסביר שאף על פי כן התירו החיבוק ונישוק אף במביא לידי קישוי משום שאין זה במתכווין. וכתב שם בשם הרב אלישיב שעל אף שמצינו שחז"ל אסרו דברים רבים אף שאין בהם כוונה להוצאת זרע (כאוחז באמתו וכו') דבר זה הותר "דכיון שעושה כן לצורך אשתו שהיא רוצה וחפיצה בזה לכך שרי, שהרי מדינא כיון דאינו פס"ר יש להתיר בזה בכל גוונא, ורק חז"ל ראו להחמיר בזה בכמה ענינים, והכא שיש בזה צורך השעה ודאי דשרי ואפי' שלא לצורך תשמיש ובתנאי שיהא בזה צורך האשה". ובספר **ויכתב מרדכי** (עמ' רלז) הביא תשובת הרב מאיר מאוזו שכתב ש"אם אינו מתכוין להז"ל רק להכין עצמו למצוה, כי ההיא דרב שח ושחק וכו' מותר. ועיין להרמ"א באה"ע סימן כה ס"ב בהגה. והנהגה גם בזה תע"ב". **ובישועות כהן** (אדלר) (גדה, סימן קעב, עמ' תקג) כתב בדין חיבוק ונישוק ביוצא לדרך סמוך לוסתה, ש"אם אין דעתו לבעול אסור להקשות עצמו יותר מדאי ע"י קירוב כשמכיר בעצמו שהוא קרוב להז"ל א"כ מקיל כהר"י וכהדרישה דאף דרך איברים שרי באקראי".

דברים אלו מלמדים כיצד תיתכן מחלוקת בו השל"ה יאסור את המנהג ויראה בו מנהג גהנם המוביל את החתן לקשוי ולהוצאת זרע, בעוד אחרים יעודדו את החתן להתקרב אל כלתו ב"כל מיני קריבות", ויראו בכך קיום של עיקר מצות שמחת חתן וכלה, אף אם הם מנועים מלקיים בעילת מצוה, מבלי לחשוש לקשוי הבעל ואף לא להוצאת זרע לבטלה.

אמנם, ממקורות אחרים עולה שהמנהג שהיה מוכר להם היה שונה מתיאורו של השל"ה. במקורות אלו משמע שבימים שבינתיים עד לבעילת המצוה, החתן היה נוהג לבוא על כלתו תוך הקפדה שלא לפגוע בבתולים וזאת בכדי שלא להביא לידי איסורם זה מזה משום דם בתולים. הרמ"א פוסק שחיוב הפרישה לאחר בעילת מצוה הוא גם אם הכלה לא מצאה דם, אך זאת רק לאחר ביאה גמורה: "ונהגו להקל אם לא גמר ביאה רק הערה בה ולא ראתה דם" (רמ"א יו"ד קצג, א). הרב יהונתן אייבשיץ כותב על כך ש"מזה בעו"ה פשטה הקולא, ובעו"ה נמסר לנשים אשר החתן בועל הכלה פעמים רבות יום או יומים כל זמן שלא תמצא על סדינה דם ומשחק בתינוקת. ואין זה בגדר הערה בה שבוועל אותה פעמים רבות..." (תפארת ישראל קצג, ב). הנה, אם כן, תיאור אחר לאופן שבו נהגו בפועל החתן וכלה עד לקיום בעילת המצוה כמה ימים אחר חתונתם¹⁹. והנה, יש לשים לב לכך שהתנגדותו של הרב אייבשיץ איננה כלל מחשש לאיסור הוצאת זרע לבטלה²⁰. שכן הערה דינה כביאה ממש, ואף הרמ"א סיים וכתב כי "בעל נפש יחוש לעצמו שלא לשחוק בתינוקות", ומדויק בדבריו שאין כאן איסור מן הדין אלא הנהגה הראויה לבעלי נפש²¹. בהקשר לכך יש לעיין שוב בדברי המהר"ם מינץ שהובאו בקצרה באותה הערה במאמר המקורי.

[ובעמ' תקב שם, כתב לחזק את שיטת הדרישה בהכנת דברי ר"י, שכל שמוציא זרע בדרך תשמיש ואינו מכווין להשחתה אין בכך איסור].

19. רבים הבינו שתיאור זה מתייחס לאותם הימים שבהם נהגו להשהות את בעילת המצוה. כך בבדי השולחן (קצג, ס"ק כג) חיבר בין תיאורו של הכרתי ופלתי למנהג השטות שעליו דיבר הש"ך, ובדומה לכך בדברי יציב (יו"ד צא) התייחס למנהג העולם "שצווחו עלה הפוסקים עיין בש"ך שם ס"ק י"א ובפלתי בסעיף ב'". ואמנם בעל ההפלאה כבר כתב (בחדושי ליו"ד על אתר) בהסבר דברי הש"ך, שאין להבין שהנוהגים כאותו "מנהג שטות" לא התקברו זה לזה, אלא "ר"ל דמפני הבושה אינו בועל בעילה גמורה לשבר בתוליה". והסביר דבריו הקנה בשם "שאיין הכונה בזה דלא בעל כלל אלא ר"ל דמפני הבושה אינו בועל בעילה גמורה לשבר בתוליה אלא מערה בה דבהערה לחוד אינו משיר הבתולים", (קנה בשם, ביאורי הש"ך יו"ד קצב, יא). ובשיעורי טהרה (גרוס) (עמ' תשל) כתב כי "בפשטות כוונת הרמ"א שפעמים החתן בביאה ראשונה מערה בלבד כדי שלא תיאסר עליו ... וכן הוזכר מנהג דומה בש"ך ס"י קצב, יא שלא לבעול בעילת מצוה עד כמה ימים אחר החופה".

20. הרב עובדיה יוסף הסביר שהתנגדותו של הרב אייבשיץ למנהג הוא מפני החשש שבפועל הדבר יוליך לכך שהחתן לא יפרוש מכלתו גם לאחר ביאה גמורה: "ובודאי שכוונתו שכשבוועל פעמים רבות אינו משגיח אם גמר ביאתו או לא ולכן צריך למחות על זה", (טהרת הבית א, עמ' תקד).

21. בבדי שלחן ובשיעורי טהרה הבינו שהתנגדותו של הרמ"א היא מצד ביטול פריה ורביה לאור דברי הגמרא בנדה יג ע"ב. וראו בבאר משה (כלפון) (יו"ד קצג, ב) שהבין מכח

המהר"ם מינץ מתאר בתשובתו (סימן מט) נוהג דומה לתיאור שראינו בדברי הרב אייבשיץ ובדברי הרמ"א. הוא כותב "דכמה חתנים בחורים אינן לוקחים הבתולים מיד, אלא שוהין כמה ימים אצל הכלה, קודם שמשירין הבתולים", ומבאר שחתנים אלו באים על הכלה בהעראה בעלמא. המהר"ם מינץ כותב שמסתבר בעיניו שמבחינה הלכתית יש להחשיב את מעשה הביאה של אותם חתנים כדין נשיקה בעלמא, שדינה כדין ביאה דרך אברים (ראו הערה)²², ואף על פי כן הוא אינו מביע התנגדות למנהג²³. טענתי היתה, ונותרה עדיין, שההיתר המשתמע מדברי המהר"ם מינץ למנהג בו החתן בא על כלתו דרך אברים, יכול להיות מובן היטב לאור דברי הפרישה שהיתרו של ר"י כולל אף הוצאת זרע בביאה דרך איברים. וכי יש מקום לסברא שמנהג ישן זה, שהתבטל בין השאר מחשש איסור הוצאת זרע לבטלה, נסמך במקורו בין השאר על שיטת ר"י על פי פירושו של הדרישה.

ג. הרב כץ העלה תמיהה כנגד הדברים שכתבנו, והקשה אם אכן יש היתר מרווח על בסיס דברי הדרישה מדוע התאמצו הפוסקים כל כך בכדי למצוא דרכי היתר במקרים שונים, תוך שהפנה למספר תשובות אחרונים²⁴.

הגמרא בנדה שם שכוונת הרמ"א שיש בזה "חששא של שז"ל". ואולי כוונתו על דרך שביאר **הישועת משה** (ב, קט) "דהחשש הוא דהוי ביאה דרך אברים מכיון שמתכוין לא להשיר בתוליה נשאר בין הירכים וזה ד"א... דשם לא הוי אף העראה כלל".
 הרב דביר העיר על כך שבדברי המהר"ם מינץ אין אזכור כלל של המילים "ביאה דרך אברים", וכאן אבקש להשיב לטענתו. מעשה "נשיקה בעלמא" אינה מוגדרת מבחינה הלכתית כמעשה ביאה ודינה כביאה דרך איברים. כך הגדיר זאת הרמב"ם בפירושו למשנה (יבמות ו, א) כי כל מעשה ביאה שאיננו נכנס לגדר העראה "נקרא שימוש דרך איברין", וכי מערה "נקרא המכניס כל העטרה... אבל הכנסת מקצת העטרה הרי הוא כמי שבא דרך איברין", (פיהמ"ש סנהדרין, פרק ז). **ביום של שלמה** (כתובות א, ו) דן בדין כלה שפירסה נדה לפני שקיימו בעילת המצוה, אך אחר שכבר התקדמו זה לזה ש"ישן בקירוב בשר, או אפילו שימש דרך איברים עד שהוציא זרע, ונתקרב בה". בהמשך דבריו של סיכום הים של שלמה שהדין שווה בין אם היה בעילה דרך אברים "או אפילו העראה". בשו"ת **דברי יציב** (חלק יו"ד, צא) דן בדבריו והסביר: "דהך העראה היא העראה נשיקה ולא הכנסת עטרה, והוא כמו בדרך אברים וקירוב בשר...". ובסוף דבריו שם העלה השערה שכוונת הים של שלמה למציאות שנהגו כן מחמת הבושה משום מנהג העולם, והביא את דברי ההפלאה שהובאו בהערה לעיל. וראו עוד תיאור המעשה בשו"ת **הרדב"ז** (ד, קעה) שהחתן נתיחד עם כלתו "ואמר שלא שמעה אותו לשמש ואמרה לו תמתין עד מוצאי שבת ושמש עמה דרך אברים והוציא שכבת זרע באותו מקום אבל לא הכניס האבר כלל".

23. במאמר ציינתי שבשו"ת **יד הלוי** הבין שניתן לדייק מכך שהמהר"ם מינץ אינו מזכיר שיש בדבר בעיה מצד איסור הוצאת זרע לבטלה, שלדעת המהר"ם מינץ אין פגם במה שנהגו אותם חתנים. אמנם, מה שכתבתי מעבר לכך בסיכום המשך דבריו של ה"ד הלוי נכתב בטעות כפי שהעירו המשיגים בצדק. כמו כן, כפי שכתב הרב דביר בצדק, ה"ד הלוי הבין כי המהר"ם מינץ דן ביחס למציאות שבו החתן הצעיר מנסה ומכוון לבעול בעילת מצוה והדבר אינו עולה בידו יפה. להבנת ה"ד הלוי, המהר"ם מינץ לא התייחס למציאות דומה לזו שתיאר הרמ"א שבו החתן בועל בכוונה תחילה בהעראה בעלמא, ולא כפי שהבנתי והסברתי אני את דברי המהר"ם.

24. ביחס לתשובת **היהודה יעלה** (יו"ד, רכב), שאף אליו הפנה הרב כץ, יש להעיר שהוא עצמו כותב שלשיטת ר"י התקשה להבין מדוע אסר הרא"ש בתשובתו הידועה בענין אשה שיש

נדמה שיש להשיב על כך שבבואם לדון באיסור הוצאת זרע לבטלה, נטו רבים מהפוסקים להתרחק מן הדעות המקלות. המהר"ם אש, שלתשובתו הפנה הרב כץ, נמשך עקרונית אחר שיטת מורו החתם סופר ואסר את השימוש במוך אפילו במקום סכנה (שם תשובה סח). הוא הדין ביחס לפרי השדה (חלק ב, סימן פו) – שגם לתשובה שלו הפנה הרב כץ – שעל אף שהוא מציין לפוסקים המתירים, אוסר תשמיש במוך לאשה שסכנה לה להתעבר, ומורה לה הלכה למעשה "רק לקנח לאחר תשמיש במוך, ומן השמים ירחמו שיהיה להועיל". אם כן מה התימה שפוסקים אלה נדו מדברי הדרישה ולא סמכו עליו להלכה?

אולם יש לשים לב לכך שעל אף שדעה מחמירה זו בענין השימוש במוך היתה רווחת מאד בזמנו, ולדברי המהר"ם שיק כך פסקו "רוב הפוסקים"²⁵, הפסיקה לקולא במקרים אלו היא שהתקבלה בימינו. הרבי מליובביץ תלה את שינוי הפסיקה בשינוי הדורות, ודבריו נוגעים גם לנידונו. לדעת הרבי "קרוב לוודאי" שאף הפוסקים שהחמירו מאד בענין השימוש במוך במקום סכנה בדורות קודמים, מפני הרצון להרחיק ממכשול אפשרי באיסור הוצאת זרע לבטלה, "הנה בידעם המצב בדורנו דור יתום זה, קרוב לאמר שמפני חשש זה עצמו, אדרבה, היו פוסקים בפירוש לא להתנהג בפרישות"²⁶. להערכתו: "בימינו אלה שפחתה מדת היראת שמים, חומרא בכגון דא, שמטרתה להוסיף טהרה ולמנוע מאיסור הוצאת ז"ל, עלולה לגרום לעניינים היפך כוונה זו, כי רבו הפרוצים ר"ל, שלכן אפילו המחמירים, בדורות הכי אחרונים החלו להקל בזה"²⁷. נדמה שיש לצרף דבריו אלו לדברים שבהם סיימו את מאמרו, ללמוד מהם שבדורנו הפרוץ יש להורות כדעת המקילים אף אם בדורות קודמים נטו הפוסקים לאמץ את הדעות המחמירות יותר. ובוזה יש להשיב על הערה נוספת שהעלה הרב כץ בכותבו שעל מנת לקבל את מסקנת המאמר יש להכריע בצמתים הלכתיים שונים לכיוון מסוים דווקא. אני מסכים להערתו זו, וסבור שמעבר לתימוכין שהבאתי לשיטת הדרישה מכח דברי התוספות רי"ד, ההוראה כשיטתו מוצדקת לאור השיקולים הנוספים שהעליתי²⁸. כחיוזק לכך אסיים בציטוט

לה אוטם ברחם שהרי אין הדבר נעשה בכוונת השחתה, ותיירץ שבאמת מדובר באיסור מדרבנן בלבד משום הרחקה ממעשה ער ואונן.

25. כך מובא משמו בשו"ת **יד יצחק** (ג, ט).

26. מובא ב**לקוטי שיחות** חלק יב עמ' 180.

27. מובא ב**שערי הלכה** ומנהג, שם.

28. יצוין שתוספות רי"ד הודפס לראשונה מכתב יד רק בשנת תרצ"א ולא היה מוכר לרבים. כך למשל כותב אחד מגדולי הפוסקים, וגדולי הבקאים, של הדור הקודם: "וראה זה **מצאתי** מקור לסברתם האמורה... דהיכא שכוונתו עבור דבר אחר ליכא משום השחתת זרע, בדברי אחד מן הראשונים, והוא בתוס' רי"ד יבמות ד' י"ב... הרי מבואר בדברי התוס' רי"ד בכנ"ל דכל שאין הכוונה לעצם השחתת זרע כדי שלא לעבר ואפי' אם כוונתו להשלים תאוה יצרו ג"כ אינו עובר, וזהו לפי התוס' רי"ד גם סברת ההיתר לשמש שלא כדרכה. וזהו חידוש גדול", (שו"ת **ציץ אליעזר** ט, נא, א). ובשבט **הלוי** (ז, רה) כתב בענין הוצאת זרע לצורך

נוסף מדבריו של האדמו"ר מלובביץ במכתב אחר בו נגע בשאלת ההוראה הנכונה לאשה שסכנה לה להתעבר. הרבי כותב שם "מאחר שעיקר הענין בזה הוא בהנוגע להשמר מעון הידוע, הנה אם הנשאל מורה לפרישות, הרי ברובא דרובא, ובעוה"ר בדורנו זה אפשר עוד יותר, מביא לשו"ל ר"ל, היינו היפך הכוונה של המחמירים בזה...", ולכן הוא מצדיק את ההוראה לקולא" למרות חומר הענין מצ"ע [=מצד עצמו] וכמבואר בנגלה ובחסידות" ומוסיף שההוראה לקולא היא זו שתועיל ל"בריאות בגשמיות, וגם בבריאות ברוחניות"²⁹. גם בנידוננו, למרות שהמחמירים מבקשים להרחיק מספק איסור הוצאת זרע לבטלה, יש מקום לחשוש שמא בדור פרוץ דוקא ההוראה לחומרא היא שתוביל למכשול.

* * *

עוד הערות על הספר "רפואה מציאות והלכה"

לכבוד העורך,

אחדשה"ט וש"ת

בראשית דברי שוב אודה לך מאד על ספרך הנפלא רפואה, מציאות והלכה¹ (להלן: "הספר") ועל טרחתך המיוחדת להמציאו לי.

נושאי הספר מרתקים ובתכניו ניכר מאד השילוב הנדיר של למדנות מופלגת עם ידע מדעי מקצועי ומדויק, מתוך יראת שמים ואהבת תורה יוקדת. יזכנו השי"ת שנוסיף להתבסס מתורתך לאורך ימים ושנים.

להלן הערות על דברים המופיעים בספר (לא עפ"י סדר הסימנים):

סימן ל"ח

בפרק א' של הסימן מובאים דברי הרמב"ם בהל' שחיטה פרק י' הל' י"ב והל' י"ג. דומני שכהקדמה לדיון יש להביא את דברי הכרתי (סימן כ"ט ס"ק ב') שרק כללי הטרפות נמסרו הלמ"מ ואולם חז"ל הם שבחכמתם בתורה דקדקו בכל כלל ומצאו את הפרטים המסתעפים ממנו.

בדיקה: "...וידעתי דפליגי בזה כתות גדולי אחרונים... ולעומתם רבו המתירים, אב"א מטעם מצות פ"ו, אב"א מטעם השחתה ע"מ לחקן, אב"א דאפשר לסמוך על תי' ב' שבתוס' יבמות ל"ד ע"ב הנ"ל, **ומצאתי** בתוס' רי"ד יבמות יב' ע"ב בפשיטות רק כתי' זה ועדיף להקל עוד יותר מזה, ולדבריו פשיטא שבנדון אין איסור כלל". (וזאת בהתאם לשיטתו הכללית בנוגע לכתבי יד שנתגלו, שחלק על דברי החזון איש הידועים, (ראו **שבט הלוי** י, קס). ועיינו עוד בדברי הרב קוק בהסכמתו להוצאה הראשונה כי "דברים רבים והלכתא גברותא איכא למשמע מספר הקדוש הזה", (וראו מה שכתב שם הרב קוק בהערות שצירף לעמוד ב). [עוד אוסיף לרשימת האחרונים שהבינו בדברי התוס' ביבמות לד' שאין ההיתר באקראי תלוי במעשה ביאה ומותר אף ההוצאה ביד את הרב גרודזינסקי **באחיזר** ג כד].²⁹ דבריו נאמרו ביחס לדין אשה שסכנה לה להתעבר, מובא **בשערי הלכה ומנהג**, אבן העזר עמ' נו.

1. **רפואה מציאות והלכה – ולשון חכמים מרפא**, הוצאת מכון שלזינגר, ירושלים תשע"ב.